

HERALDISK TIDSSKRIFT

BIND 2 • NR 14 • 1966

Bomærket på den skotske altertavle fra Helsingør
Af Allan Tønnesen

SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA

Heraldisk Selskab • Heralдинen Seura • Skjaldfræðafélagið

Heraldisk Selskap • Heraldiska Sällskapet

Bomærket på den skotske altertavle fra Helsingør

Af Allan Tønnesen

I NATIONALMUSEETS middelaldersamling findes en firfløjet sidealtertavle, som vistnok er forholdsvis velkendt; det er nemlig den, man tyr til, når der behøves et billede af middelalderens spedalske. Men herudover knytter der sig flere interessante forhold til den¹⁾.

Den er fra o. 1500–25 og stammer fra S. Olai kirke i Helsingør, hvor den hørte til alteret for S. Andreas og S. Ninian, der sammen med Jacob d. æ.

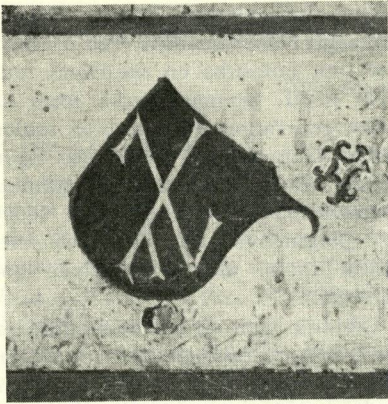
ses som udskårne figurer i tavlens midtskab (se figur 1). De malede sidefløje skildrer S. Ninians legende, og dette i forbindelse med denne helgens størrelse og centrale placering i midtskabet viser, at han er hovedpersonen. Denne S. Ninian²⁾ dyrkedes som Skotlands apostel og var overordentlig populær blandt skotter, men praktisk talt ukendt andetsteds. Når man en sjælden gang træffer ham i det øvrige Europa, kan man roligt tage det som et vidnesbyrd om, at der på det pågældende sted har været en koloni af skotter.

I Danmark optræder S. Ninian to steder; der var for det første et alter til hans ære i Frue kirke i København oprettet af det herværende S. Ninians gilde, og dernæst den omtalte altertavle fra S. Olai kirke i Helsingør, der forøvrigt er den eneste eksisterende af de middelalderlige altertavler for S. Ninian på det europæiske fastland.

Efter hvad der ovenfor er sagt, skulle det på forhånd være givet, at det er en eller flere skotter, der har stiftet dette alter. Dette er allerede noget mere end man ellers ved om stiftelsen af middelalderlige katolske altre, men det ser ud til, at man kan komme endnu videre i dette tilfælde. Midtskabets sokkel er nemlig foruden med de tre helgennavne forsynet med to ens, malede bomærkeskjolde, og forekomsten af sådanne bomærker betegner normalt altertavlens giver. Bomærkeforskningens grundlægger C. G. Homeyer giver flere eksempler herpå³⁾. Problemet bliver altså at iden-

1. Midtskabet i den skotske altertavle fra o. 1500–25. Inscripationen forneden — »S. Iacobus, S. Ninianus, S. Andreas« — flankeres af to bomærkeskjolde, som sikkert repræsenterer tavlens hidtil ukendte giver, se figur 2. Fot. Nationalmuseet.

2. Detail af figur 1: det ene af de to éns, malede bomærkevåbener. Det fremgår af denne artikel, at det antagelig tilhører borgmester David Thomessøn.

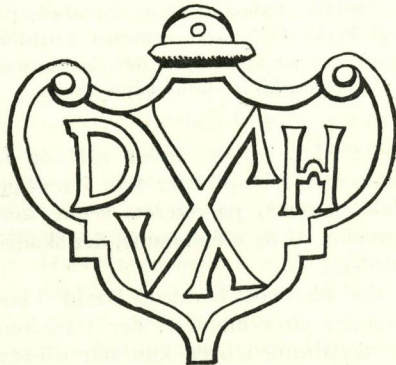
tificere bomærket, men som så ofte lader dette sig ikke gøre ved en direkte sammenligning med segl eller lignende, da bomærket ikke forekommer på de bevarede samtidige dokumenter fra Helsingør (se figur 2).

Det er indlysende, at givener må høre til blandt de velhavende borgere i Helsingør, og dette forhold skulle gøre en indkredsning mulig. Langt de fleste medlemmer af skottekolonierne i de europæiske byer var nemlig småkårsfolk, hovedsagelig håndværkere og kræmmere, og kun nogle få nåede op til samfundets top⁴). I denne forbindelse er det nærliggende at rette opmærksomheden mod familien *Leyell*, der er af skotsk oprindelse og absolut dominerende i byen gennem hele 1500-tallet, idet Sander og Frederik Leyell, far og søn, efter hinanden i en årrække var såvel borgmestre som toldere⁵). Det viser sig da også, at det er denne vej, man skal gå; ifølge et kgl. åbent brev dateret i Nyborg 19. juni 1558 skal der altid holdes en sygeseng i hospitalet i Helsingør til en trængende skotsk person, hvis en sådan

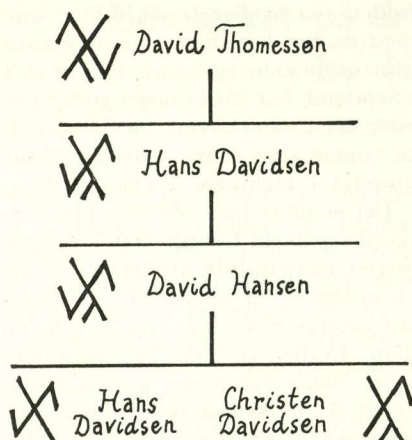
findes, »da Sander Leyel, tolder sammesteds, har berettet, at hans og hans hustrus forældre og andre, som er født i Skotland, har stiftet noget gods til et alter dér i sognekirken, men tjenesten til samme alter er nu nedlagt til Vort hospital i Helsingør...«⁶).

Det er dette brev, der har fået den skotske arkitekt George Hay⁷) til i en iøvrigt fortjenstfuld artikel at forsøge en opløsning af bomærket i de latinske bogstaver *N* og *L* »for, say, a Ninian Lyall«, et helt frit opfundet navn. Bomærket er dog af den almindelige Andreaskors-type, og de initialbomærker, som Hay øjensynlig har i tankerne, hører en senere tid til.

Da vi imidlertid ikke kender Sander Leyells forældre, er det rimeligt at prøve den anden mulighed: hans hustrus. Hendes navn er *Eline Davidsdatter*, og heldigvis kender vi også hendes far, der bærer det skotskklingende navn *David Thomessøn* og nævnes som borgmester 1521⁸). Han kan desuden på anden vis bringes i forbindelse med S. Ninian-alteret; ved to

3. Rådmand og tolder David Hansens bomærkeskjold på epitafiet over ham i S. Olai kirke, o. 1599. Feltet vistnok rødt, figurene guld. David Hansen var sønnesøn af David Thomessøn. Tegninger af S. T. Achen.

4. Bomærker for fire, eller i alle fald tre, generationer af Helsingør-borgere.

Øverst bomærket på skotternes altertavle, antagelig tilhørende borgmester David Thomessøn. Begyndelsen af 1500-tallet. Dernæst bomærket for dennes søn, rådmand Hans Davidsen. På hans segl 3/2 1541, Landsarkivet for Sjælland, Helsingør bys breve på papir.

Nr. tre: bomærke for rådmand og tolder David Hansen. På hans epitaf i S. Olai kirke. Slutningen af 1500-tallet.

De to nederste bomærker for sidstnævntes sønner, rådmand Hans Davidsen, på segl 15/12 1595, og borgmester Christen Davidsen, på segl 14/3 1608, begge segl i Rigsarkivet, Købstæders arkiv.

lejligheder, 24. november 1511 og 7. februar 1513, optræder han i retslige dokumenter⁹⁾ på alterets vegne som forvalter af de ejendomme, der skødes til det.

Og ikke nok hermed; David Thomessøns efterkommere, der i rigdom og betydning i byen kun står tilbage for deres slægtninge Leyell'erne, fører bomærker, der påfaldende minder om

det på altertavlen (se figur 4). Sønnen rådmand Hans Davidsen (død o. 1556) har som bomærke en spejlvendt udgave heraf. Samme mærke føres af næste generation, rådmand og tolder David Hansen (død 1599), (se figur 3), og endelig har dennes to sønner, rådmand Hans Davidsen (død 1609) og borgmester Christen Davidsen (skifte 1659), meget beslægtede bomærker.

Erindrer man sig nu den udbredte foreteelse, at sønnen ofte overtager faderens bomærke med få eller ingen ændringer, lades der ikke megen tvivl tilbage om, at David Thomessøn er altertavlens donator, og at dens bomærke tilhører ham.

Noter

- 1) Den er for nylig blevet udførligt beskrevet i »Danmarks kirker. Frederiksborg amt«, 1964, p. 131-140.
- 2) Se Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark, København 1909, p. 41.
- 3) C. G. Homeyer: Die Haus- und Hofmarken, Berlin 1870, p. 231 f.
- 4) Se fx. Th. A. Fischer: The Scots in Germany, Edinburgh 1902, m. fl. værker af samme forfatter.
- 5) Se P. V. Jacobsen: Bidrag til Danmarks personal- og tidshistorie i det 16. århundrede. Historisk tidsskrift 1. rk. V. p. 448 f. København 1844.
- 6) Kancelliets brevbøger 1556-1560, p. 185.
- 7) George Hay: A Scottish Altarpiece in Copenhagen. The Innes Review. Vol. 7. No. 1. 1956.
- 8) For denne og de følgende familieforbindinger henvises til V. Høstrup Schultz: Helsingørs embeds- og bestillingsmænd. København 1906.
- 9) Trykt i Årsberetninger fra Gehejmearkivet IV. Tillæg p. 7-8.

[DA] Dette materiale er beskyttet af ophavsret. Det kan downloades, lagres og udskrives til personlig brug og til ikke-kommerciel brug i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbejdning, tilgængeliggørelse samt fremstilling af kopier er ellers kun tilladt i det omfang, der følger af lov eller aftale.

[NO] Dette materialet er beskyttet av opphavsrett. Det kan lastes ned, lagres og skrives ut for personlig bruk og for ikke-kommersiell bruk i forbindelse med undervisning og forskning. Bearbeidning, tilgjengeliggjøring og fremstilling av kopier er ellers bare tillatt i den grad som følger av lov eller avtale.

[SV] Detta material är skyddat av upphovsrätt. Det får laddas ned, sparas och skrivas ut för enskilt bruk samt för icke-kommersiellt bruk i samband med undervisning och forskning. Bearbetning, tillgängliggörande samt framställning av kopior är i övrigt bara tillåtet i den utsträckning som följer av lag eller avtal.

[EN] This material is protected by copyright. It may be downloaded, saved and printed for personal use and for non-commercial use in connection with teaching and research. Altering, making it available or producing copies is otherwise only permitted to the extent that follows from law or contract.